

SZÉKELY NÉPZENE ÉS NÉPTÁNC

SZERKESZTETTE
PÁVAI ISTVÁN ÉS SÓFALVI EMESE

Hagyományok Háza – Budapest
Pécsi Tudományegyetem – Pécs
Pro Énlaka Alapítvány – Énlaka

2018

RÉGI ÉS ÚJ GYERGYÓALFALU KÁNTORKÖNYVEIBEN

Jagamas János, akinek gyűjteménye ez évben¹ került kiadásra,² *Adatok a romániai népzenei dialektusok kérdéséhez* című munkájában Gyergyót azok közé a vidékek közé sorolta, amelyekről „egészen csekély mennyiségű adat gyűlt be”.³ Átnézve a Zenetudományi Intézet vonatkozó anyagát, szintén arra a sajnálatos megállapításra juthatunk, hogy Bartók Béla (1907), Kodály Zoltán (1910) és Molnár Antal (1911) első világháború előtti gyűjtései után jelentősebb anyagról e vidékről alig lehet beszélni. A gyűjtést nyilvánvalóan nehezítették a 20. század viharos eseményei is: a tízes évek gyűjtéseit követő jelentősebb terepmunka Kerényi György 1943-as anyaga, ami után az 1960-as évek elejéig csak Magyarországra települt gyergyóiaktól találunk e vidéket illetően szórványos kutatási adatokat.⁴

A meglévő gyűjtéseken belül is csekély a népi hitéletre vonatkozó anyag, noha a vallási néprajz a katolikus székelység életének, hagyományainak elidegeníthetetlen részét képezi. Annak megállapításakor, hogy ez a kutatási terület a rendszerváltásig viszonylagosan háttérbe szorult, nem hagyhatjuk figyelmen kívül a 20. század politikai viszonyait. A rendszerváltás után megindult, hitéletet és vallásos énekeket is érintő kutatói érdeklődés célpontja elsősorban a moldvai magyarság, e témakörben több jelentős munka látott napvilágot az elmúlt évtizedekben.⁵

A korábbi gyergyói gyűjtések közül ezt a területet illetően ki kell emelni Szendrei Janka 1969-es anyagát, aki még olyan szerencsés volt, hogy Gyergyócsomafalván teljes, háznál történt halottvirrasztót, illetve halottvirrasztó paródiát tudott rögzíteni, ami ma már aligha volna lehetséges.⁶ Ez a körülmény is arra világít rá, hogy foglalkozni kell ezzel a hagyománnyal, mert bizonyos dolgok idővel elvesznek, „gyűjthetetlené” válnak.

A II. világháború után Magyarországon gyűjtött anyagban szintén találunk a vidék hitéletének szempontjából érdekes adalékokat, például teljes betlehemes játék betanítását rögzítette Földes László 1954-ben ditrói adatközlőtől.⁷ Előbbiekén kívül Székely László gyűjtött 1977–78-ban népénekeket a vidéken, anyaga a *Csiki áhitat* című kötetben közlésre is került.⁸ Székely László munkája azonban elsősorban a vallási néprajz szempontjából alapos, népénekeket csak illusztrációként használ, azt is inkább a Csíki-medencéből.

1 2015-ben, szerk. megj.

2 JAGAMAS 2015.

3 JAGAMAS 1977.

4 Többek között Földes László 1954-ben Budajenőn gyűjtött gyergyóditrói adatközlőtől.

5 Pl.: HARANGOZÓ – KÖVÁRI 2005.

6 Az e tanulmány tárgyát képező Gyergyóalfaluban e sorok írója már 2002-ben sem találkozott háztól temetéssel, az évben már a frissen épült ravatalozó szolgált a halottvirrasztásra, illetve a temetési szertartás elindítására. A helyiek elmondása szerint a változás oka egyházi tiltás volt. A tiltásnak és ravatalozó építésének feltehetően higiéniai okai lehettek. Szendrei Janka gyűjtése: Zenetudományi Intézet, Népzenei Osztály és Archivum, 175. számú gyűjtői jegyzőkönyv, AP: 7293-95.

7 ZTI Népzenei Osztály 15. számú gyűjtői jegyzőkönyv, Lemezsám: 1471-78.

8 SZÉKELY é. n.

Elmondható tehát, hogy a Gyergyói-medence vallásos énekhagyománya zenetudományi szempontból jelenleg jórészt nem kutatott, noha Kodály Zoltán valamikor éppen egy gyergyóalfalvi népdalon mutatta be a népzene gregoriánnal érintkező, nemzetek feletti rétegét.⁹ Jelen tanulmány tehát Gyergyóalfaluba vezet vissza, hogy a szájhagyomány és a hivatalos énekkiadványok között elhelyezkedő kántorkönyvekkel foglalkozzon. A kántorkönyvek kéziratossá válásából eredően gyorsabban reagálnak a falu repertoárjának változásaira, vagyis a nyomtatott énekkönyveknél frissebb anyagot tartalmaznak, újabb folyamatokat jeleznek. Jelentőségüket, a népének- és népzene-kutatás számára megkerülhetetlen voltukat adja az is, hogy sok esetben árulkodnak arról a paraliturgikus énekhagyományról is, ami kívül esik a hivatalos kiadványok anyagán. Mindemellett pedig látható belőlük, hogy a falu mit őrzött meg a korábbi énektárakban meglévő, de a későbbiekből kiszorult népénekek közül.

Egy falu vallásos énekhagyományával való ismerkedést valamennyi esetben célszerű a korábban megjelent, a vidéken valamikor használt jelentősebb egyházi énekeskönyvek áttekintésével kezdeni. Ezek közül Erdélyben első és legfontosabb az elsőként 1676-ban, 25 évvel a Felvidéken kiadott első nyomtatott magyar katolikus énekeskönyv után megjelent *Cantionale Catholicum (Kájoni)*.¹⁰ Kájoni János könyvét 1719-ben és 1805-ben újra kiadták. A moldvai énekhagyomány kutatói számára különösen ismerős az utóbbi.¹¹

1787-ben jelent meg Bozóki Mihály *Katolikus Kar-Béli Kótás énekeskönyve (Bozóki)*, melynek anyagában már erős németes-barokkos hatás érezhető, az először 1855-ben kiadott *Tárkányi – Zsaskovszky énektár (Tárkányi)* pedig már teljesen vegyesen tartalmazott német, magyar és latin anyagot.¹²

Kájoni könyvéhez hasonlóan Erdélyben, pontosabban Csíksomlyón született meg Simon Jukundián 1869-es összeállítása (*SJ*), mely jelezte, hogy a 19. századi gyűjtői szándék a népének terén is megjelent. Könyvébe 97 olyan „részint régi, részint új” éneket vett föl, „melyek főképp Erdélyben igen kedveltetnek, de senki által kiadva még nem voltak”, és 130 olyat, melyek „eddigelé hangjegyezve nem voltak”.¹³

A Kájoni-féle énekeskönyv negyedik kiadásának szánták az 1921-es *Erdélyegyházmegyei Énekeskönyvet (ÉÉ)* Gyergyószentmiklóson, ám jóval több lett pusztán újrakiadásnál. Baka János sokat merített mind elődeitől, mind a „kántorok ajkáról”, ahogy az egyes énekeknel helyenként forrásait megjelölte.¹⁴

A katolikus énekeskönyvek előbbi felsorolása nyilvánvalóan nem teljes, ám ezek azok a kiadványok, melyeknek öröksége félreismerhetetlenül fellelhető Alfalu két kántorkönyvében, egyes esetekben egyértelmű forrásmegjelölésként.

Ami a következő három kiadványt illeti, azokat a falu nyomtatott formában jelenleg is használja. Ezek közül a *Szent vagy, Uram (SZVU)* népének-tár 1931 óta több kiadást ért meg, a Magyar Katolikus Egyházban ma is általánosan használt, hivatalos énekes-

---

9 A *Szivárvány havasán* kezdetű, 1910-ben gyűjtött népdalon. KODÁLY – VARGYAS, 35. o.

10 Az első nyomtatott magyar katolikus énekeskönyv a *Cantus Catholici*, 1651. *Zenei lexikon*, I. 559. o.

11 KÖVÁRI 2013, 90. o. Az említett 1805-ös kiadás egy-egy, az időt és a többszöri könyvétegetést túlélte példánya máig megtalálható a moldvai magyarság körében, olykor kéziratossá váló másolat formájában.

12 *Zenei lexikon* 1965, I. 560. o. Az énektár egykori népszerűségét mutatja, hogy több kiadást is megért, jelen tanulmányhoz az 1900-ban megjelent 3. kiadást használtam fel. TÁRKÁNYI – ZSASSKOVSKY 1900.

13 SIMON 1869, első borító.

14 BAKA 1921, előszó. vö. 34. o.

könyv az 1984-ben megjelent *Éneklő Egyház (ÉE)* mellett.¹⁵ Utóbbi erdélyi változatának tekinthető a Gyulafehérvári Érsekség által kiadott *Dicsérvjétek az Urat! (DAU)* népénektár.¹⁶ Amellett, hogy tartalmazza az említett *Éneklő Egyház* teljes anyagát, belekerültek a különböző népénekgyűjtések eredményeként egyes dalok erdélyi variánsai is. Így megtaláljuk benne például a korábban Gyergyóban gyűjtött, Székely Lászlónál megjelent *Íme egykor Szent István Istenben felállta* kezdetű éneket, illetve a Péter siralom szövegét: *Jaj énnekem, jaj szomorú fejemnek*, igaz, utóbbit másik dallammal.¹⁷ Ezek az énektárak már az ún. „liturgikus reform” szellemében készültek, azzal a nem titkolt céllal, hogy az ún. „liturgikus hanyatlás” énekeit kiszorítsák a templomból.¹⁸

Miközben a 20. századi énekeskönyvek összeállítói egyre inkább törekedtek az akadémikus válogatásra a magyar, gregorián, egyáltalán minél régebbi anyag előnyben részesítésével, a szórványmagyarság körében a rendszerváltás után más igény merült fel: a magyar ajkú lakosság körében fennmaradt népénekek minél teljesebb körű összegyűjtése és kiadása. Ez az igény hívta életre Felvidéken a *Kottás Harangszó (KH)*, Bánságban a „*Harmatozzatok Egek!*” (*HE*), Gyergyószárhegyen az *Erdélyi Gyűjtemény (EGY)* kiadványokat.¹⁹ Ezen énekeskönyvek közül az *EGY* alapja Krucz János nagybányai kántorkönyve, melynek anyagához Csergő Ákos, a szárhegyi ferences templom kántora további gyűjtésekkel járult hozzá.²⁰ Az énekeskönyv anyaga kiegészítése a *DAU* és *SZVU* népénektáraknak további Erdélyben használatos dalokkal. A gyűjtőmunka nem ért véget, az *EGY* honlapján felhívás olvasható, hogy aki tud még további, a hivatalos kiadványokban nem szereplő erdélyi népéneket, küldje be számukra.²¹

Alfalu templomi énekgyűjteményének említett kiadványokon kívüli része jelenleg két vastag kottás könyvben kézírással hagyományozódik tovább.²² A kántorkönyvek önmagukban értékes forrásnak tekinthetők, létük ugyanis nem evidencia. A *HE*-t összeállító Kónya Sándor, aki tisztában volt a kántorkönyvek forrásértékével, csupán Csókán tudott egyet találni.²³ Hasonló nehézségekről számol be disszertációjában Nikodém Géza, aki a Győr–Pápa–Veszprém–Zirc–Pannonhalma által határolt területen mindössze öt kántorkönyvre bukkant.²⁴ Kézírt kottás kántorkönyv meglétének előfeltétele, hogy legyen olyan képzett zenész, de legalábbis kottát ismerő ember a faluban, aki a hagyományt leírja, majd mód és akarat az írás megőrzésére. Gyergyóalfaluban mindkettő adott: a kántori tisztséget 1948-ig iskolamesterek, majd kántortanítók látták el. Ebben a minőségben működött a faluban többek között

15 *SZVU* 1931, *ÉE* 1984

16 *DAU* 1998

17 SZÉKELY 432. o. vö. *DAU* 1998, 96. o., ill. SZÉKELY 453. o. Vö. *DAU* 1998, 152. o.

18 „Liturgikus hanyatlás”: A 19. század folyamán a liturgiába egyre több világi dallam került, egyes vélemények szerint a templomi éneklés már „a helyes szentmishallgatás akadálya” lett. NIKODÉM 2009, 7–10. o.

19 *KH* 2007, *HE* 2004, *EGY* 2011.

20 Az énekeskönyv alapját képező kántorkönyv jelenleg az internetről szabadon letölthető. <http://diatar.eu/veresvizi/veresvizi.html> letöltés ideje: 2015.10.17.

21 <http://www.erdelyigyujtemeny.pallcsalad.hu/> letöltés ideje: 2015.10.17. Ezen énekeskönyv, bár léte nagyon öröndetes, kutatási szempontból fejtörést okoz, mert forrásmegjelöléseket alig tartalmaz, ahol pedig nem, ott a kísérteket író Páll Csaba neve olvasható valamennyi dallam fölött.

22 Ezúton köszönöm Kiss Istvánnak, hogy volt kedves a könyveket rendelkezésemre bocsátani, és digitalizálásukat engedélyezni.

23 *HE* 2004, 17. o.

24 NIKODÉM 2009, 206–207. o.

I. kép: Domokos Pál Péter szobra,
Gyergyóalfalu

Domokos Pál Péter is 1933–35 között, tiszteletére 1998-ban szobrot is avattak az alfalvi templom előtt. A kántorok nevei kisebb megszakításokkal 1597-től ismertek, 1786-ig 15 kántor-iskolamester-ről tudunk.²⁵ 1948-tól főállású kántorok szolgálják az alfalvi hitéletet, a jelenlegi kántor közel húsz éve látja el ezt a tisztséget.²⁶

A két, jelenleg használatban lévő kántorkönyv nem előzmény nélküli: a köteteknek a templom karzatán megtalálhatóak viseltes elődei, melyek anyaga – Kiss István, a jelenlegi kántor szíves közlése alapján – a jelenlegiekbe átmásoltatott. A jelenleg használatos két kötet jól láthatóan egy kéz, feltehetően Kiss István, a jelenlegi kántor által eltérő időben összeírt énekek gyűjteménye, ami napjainkig bővül. Az eltérő idő és az előző anyag átmásolása okozhatja az esetlegesen előforduló duplumokat/ismétlődéseket is.²⁷

A két könyv egyike 53 vegyes tematikájú ének gyűjteménye, melyek közül tizenkettő nem szerepel a jelenlegi hivatalos énektárakban.²⁸

A második kötet majdnem kizárólag Mária-énekeket tartalmaz, szám szerint ötvenkettőt, melyekből tizenhat egyik jelenleg használt nyomtatott énektárban sem szerepel, az EGY-ben sem.²⁹ A következő táblázatokból jól látható, hogy ez az arány csak a szórványban megjelent énekeskönyvek miatt 20-30% körüli, tíz évvel ezelőtt még közel 90% lett volna. Az énekek jó része egy szólamban van lejegyezve, ahol nem, ott általában konkrét forrásmegjelölés vagy szerző szerepel az ének fölött. Így találkozhatunk mind a *Bozóky énekeskönyv*, a *Tárkányi – Zsaskovszky* énektár, a *Kájoni Cantionale* egy-egy konkrét darabjával, mind Bárdos Lajos, Bartók Béla nevével. Az egy szólamban lejegyzett énekekhez a kántor rögtönzött kíséretet alkalmaz. Az énekek sorszámozva nincsenek, fölöttük címet találunk, mely általában megegyezik az ének kezdő sorával.

A következő két táblázat a kántorkönyvek anyagát tartalmazza, illetve az énekek előfordulását az említett énektárakban. Az esetleges elterjedtség miatt szükségesnek mutatkozott a legújabb, szórványénektárakkal való összevetés is.

A gyergyóalfalvi kántorkönyvek tartalma

Az énekek előfordulása a Római Katolikus Egyház régebbi és jelenlegi hivatalos énekeskönyveiben, illetve a szórványmagyarság 21. századi népénekgyűjteményeiben:

25 FÜLÖP é. n., 6. o.

26 Uo.

27 A két kántorkönyv anyagának összevetése a régebbiekkal, illetve annak megállapítása, hogy a korábbiakat mikortól és hány kéz írhatta, további kutatás tárgya.

28 A továbbiakban *Gyergyó I.*

29 A továbbiakban *Gyergyó II.*

Sorsz.	I. kántorkönyv			19. sz. előtt		19. sz.		20. sz.			21. sz. szórvány		
	Cím	Szövegkezdet	Egyéb megjegyzés a könyvben	Kájoni	Bozóki	SJ	Tárkányi	EÉ	SZVU/HO	ÉE/DAU	EGY	KH	HE
1	<i>Ó, ki ez oltáron</i> ³⁰	Ó, ki ez oltáron	167 D. 106.	-	x	x	x	x	x	x	-	x	-
2	<i>Béke fejedelme</i>	Béke fejedelme		-	-	-	-	-	-	-	x	x	-
3	<i>Közelebb, közelebb</i>	Közelebb, közelebb		-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
4	<i>Jézus szíve, eléd jár</i>	Jézus szíve, eléd jár		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
5	<i>Krisztus lelke, szentelj meg</i>	Krisztus lelke, szentelj meg		-	-	-	-	-	-	x	-	x	-
6	<i>Azért ezt a nagy szentséget</i>	Azért ezt a nagy szentséget		-	-	-	x	-	-	-	x	x	-
7	<i>Da mihi Jesu</i>	Add nekem Jézus szentséges	Bozóky M. 1797	-	x	-	x	-	-	-	-	-	-
8	<i>Mért tépi úgy a bánat</i>	Mért tépi úgy a bánat		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
9	<i>Jöjj hozzám én Üdvözítőm</i>	Jöjj hozzám én Üdvözítőm		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
10	<i>Jézusom add énnekem</i>	Jézusom add énnekem		-	-	-	-	x	-	-	x	-	-
11	<i>Csendes alkony</i>	Csendes alkony		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
12	<i>Golgota</i>	Van egy jó hely		-	-	-	-	-	-	-	x	x	-
13	<i>Üdvözlégy Krisztus nemzetek</i>	Üdvözlégy Krisztus nemzetek		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
14	<i>Ahol szeretet és jóakarát</i>	Ahol szeretet és jóakarát		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	<i>Az Úristent Magasztalom. Hálaadó ének</i>	Az Úristent Magasztalom	DU 190. H Kájoni János, Org. Botos Valér	x	-	-	-	-	-	x	-	x	-
16	<i>Jézus szíve szeretlek</i>	Jézus szíve, szeretlek		-	-	-	-	-	-	-	x	x	-
17	<i>Csillagoknak Teremtője</i>	Csillagoknak Teremtője		-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
18	<i>Vágott vessző</i>	Vágott vessző		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
19	<i>Térdemre borulok</i>	Térdemre borulok	Baka 18.	-	-	x	x	x	-	-	x	-	-

30 Folyóírással utólagos bejegyzés: „felaj” és egy másik szöveg beírva: *Drága sebeidbe vétkeimet rejtem.*

V. Szűcs Imola
RÉGI ÉS ÚJ GYERGYÓALFALU KÁNTORKÖNYVEIBEN

Sorsz.	I. kántorkönyv			19. sz. előtt		19. sz.			20. sz.			21. sz. szórvány		
	Cím	Szövegkezdet	Egyéb megjegyzés a könyvben	Kájoni	Bozóki	SJ	Tárkányi	EÉ	SZVU/HO	ÉE/DAU	EGY	KH	HE	
20	<i>Gyerek-miséen</i>	Vasárnap a templomban		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
21	<i>Ó nagy Isten, jöjj el</i>	Ó nagy Isten, jöjj el		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
22	<i>Bűnös lélek, ide siess</i>	Bűnös lélek, ide siess		-	-	-	x	x	-	-	x	x	-	
23	<i>Porba hullok Uram</i>	Porba hullok Uram		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	
24	<i>Uram, jó nekünk itt</i>	Uram, jó nekünk itt		-	-	-	-	-	-	-	x	x	x	
25	<i>Imádlak térdre hullva</i>	Imádlak térdre hullva		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	
26	<i>Volt egyszer egy király</i>	Volt egyszer egy király		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	
27	<i>Szöveg nélküli dallam orgonakísérettel^{B1}</i>			-	-	-	-	-	x	x	x	x	x	
28	<i>O salutaris hostia</i>	O salutaris hostia	Áldozás utáni hálaadásra. Aquinói Szt. Tamás	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
29	<i>Hol szeretet és egyetértés</i>	Hol szeretet és egyetértés	Felajánlásra, áldozásra	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-	
30	<i>Oltárodhoz jöttem én</i>	Oltárodhoz jöttem én		-	-	-	-	-	x ³²	-	x	x	-	
31	<i>Szent Ferencz napéneke</i>	Mindenható, fölséges, jó Uram		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	
32	<i>Benned bízok, Isten</i>	Benned bízok, Isten	192.	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	
33	<i>Székelymnus</i>	Ki tudja, merre		-	-	-	-	-	-	-	x	x	-	
34	<i>Édes Jézus, öntsd szívembe</i>	Édes Jézus, öntsd szívembe		-	-	-	-	-	-	x	x	x ³³	x	
35	<i>Üdvözlégy, áldott légy</i>	Üdvözlégy, áldott légy	Tárkányi	-	-	-	x	x	-	-	x	x	-	
36	<i>Jézus, neked élek</i>	Jézus, neked élek		-	-	-	x	-	-	-	-	x	-	

31 A kántorkönyv 34. dalával egyező dallam. Szerző: Bárdos Lajos.

32 SZVU és KH: Szülte a Szűz Szent Fiát szöveggel.

33 KH-ban a szöveg eltér.

37	<i>Asztalodhoz hívsz</i>	Asztalodhoz hívsz		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
38	<i>Jézus teste, Jézus vére</i>	Jézus teste, Jézus vére	D.U. 133B	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-	-
39	<i>Bizodalmas szívvel</i>	Bizodalmas szívvel		-	-	x	x	x	x ³⁴	x	-	-	-	-
40	<i>Szent József ünnepe</i>	Gond gyötörte emberek		-	-	-	-	-	x ³⁵	x	-	x	-	-
41	<i>Sírod szélén állok</i>	Sírod szélén állok		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
42	<i>Magasan áll a Golgota</i>	Magasan áll a Golgota		-	-	-	-	-	-	-	x	x	x	-
43	<i>Óh Jézusom drága szíve</i>	Óh Jézusom drága szíve		-	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
44	<i>Erdélyi ima</i>	Hej én édes jó Istenem	Bartók Béla	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
45	<i>Száműzöttek dala</i>	Kitárom reszkető karom		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
46	<i>Közelebb, közelebb³⁶</i>	Közelebb, közelebb		-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
47	<i>Esküvőre</i>	Álld meg Isten e két szívét		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
48	<i>Azért ezt a nagy szentséget³⁷</i>	Azért ezt a nagy szentséget		-	-	-	x	-	-	-	-	-	x	-
49	<i>év végi hálaadásra</i>	Újra vége van		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
50	<i>Jó Atyánkért</i>	Jó Atyánkért esdeklünk		-	-	-	x	x	-	-	x	x	-	-
51	<i>Jézuska, Jézuska</i>	Jézuska, Jézuska figyelj most		-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
52	<i>Megkötöm magamat</i>	Megkötöm magamat ³⁸		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
53	<i>Áldásoddal megyünk</i>	Áldásoddal megyünk ³⁹		-	-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
54	<i>Hints meg Istenem</i>	Hints meg Istenem izsóppal		-	-	-	x	x	-	x	x	x	-	-

1. táblázat: *Gyergyó I.*34 SZVU, ÉE: *Hol vagy, én szerelmes Jézus Krisztusom* szöveggel35 SZVU, ÉE, KH: *János áll a part felett* szöveggel.

36 Megegyezik a kántorkönyv 3. énekével, versszakcserélődéssel.

37 Szövege egyezik, de dallama különbözik a kántorkönyv 6. énekétől.

38 *Azt mondják, nem adnak engem galamboknak* dallamára.

39 A katolikus karizmatikus megújulás énekeiből. Egyszólamú lejegyzés, akkordjelek nélkül.

V. Szűcs Imola
RÉGI ÉS ÚJ GYERGYÓALFALU KÁNTORKÖNYVEIBEN

Sorsz.	II. kántorkönyv			19. sz. előtt		19. sz.		20. sz.			21. sz. szórvány		
	Cím	Szövegkezdet	megjegyzés	Kájoni	Bozóki	SJ	Tárkányi	EÉ	SZVU/HO	ÉE/DAU	EGY	KH	HE
1	<i>Nyíljon ki szívetekben</i>	Nyíljon ki szívetekben		-	-	-	-	-	-	x	-	-	x
2	<i>Hozzád fohászko- dunk</i>	Hozzád fohász- kodunk		-	-	x	-	-	-	-	x	x ⁴⁰	-
3	<i>Amíg szívem dobog</i>	Amíg szívem dobog		-	-	-	-	-	-	-	x	x	-
4	<i>E siralom völgyé- ben</i>	E siralom völgyé- ben		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
5	<i>Kegyelem tárháza</i>	Kegyelem tárháza		-	-	-	-	x	-	-	-	-	-
6	<i>Ó életünk reménye</i>	Ó életünk reménye		-	-	-	x	x	-	-	x	x	-
7	<i>Keresztúti ájta- tosság</i>	Jézus szen- vedéséről bűnösök em- lékezünk		-	-	-	-	x	-	-	-	-	-
8	<i>Lorettói litánia</i>	Uram, irgalmazz nekünk		-	x	-	x	x	x	-	-	x	-
9	<i>Régi magyarok- nak</i>	Régi magyarok- nak		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	<i>Ó, Mária halld meg</i>	Ó, Mária halld meg		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
11	<i>Fent a fenyves</i>	Fent a fenyves		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
12	<i>Ó Mária Isten anyja</i>	Ó Mária Isten anyja		-	-	-	-	-	-	-	x	x	-
13	<i>Mária, ó Mária</i>	Mária, ó Mária		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
14	<i>Mária népe</i>	Mária népe	Halmos László	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	<i>Ha égből földre néz szemed</i>	Ha égből földre néz szemed		-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
16	<i>Szöveg nélküli dallam</i>			-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
17	<i>Oh, nagyasszony</i>	Oh, nagyasszony		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
18	<i>Népek áldott védasszonya</i>	Népek áldott védasszonya		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
19	<i>Mária, Mária kinyílt rózsza</i>	Mária, Mária kinyílt rózsza		-	-	-	-	-	-	x	-	-	x

40 Dallamváltozat.

20	<i>Szűzanyánknak édes szíve</i>	Szűzanyánknak édes szíve		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-
21	<i>Világnak Királyné Asszonya</i>	Világnak Királyné Asszonya	Dienes- Bárdos	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
22	<i>Gyulladoz én szívem</i>	Gyulladoz én szívem		-	-	-	x	-	-	-	-	x	-
23	<i>A fatimai Ave Maria</i>	Szép május havának		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
24	<i>Dicséretes vagy szép Szűz Mária</i>	Dicséretes vagy szép Szűz Mária	Kájoni János Canta- tionale Catho- likum- ból. 26-os ének.	x	-	-	-	-	-	-	-	-	-
25	<i>Esdeklő ének</i>	Felzokog az ének bús néped ajkáról		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
26	<i>Egek királynéja</i>	Egek királynéja		-	-	-	-	-	-	-	x	-	x
27	<i>Ó Szentséges Szűz Mária</i>	Ó Szentséges Szűz Mária		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
28	<i>Az Úrangyala éneke</i>	Az Úr angyala köszönté		-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
29	<i>Világnak Királyné Asszonya</i>	Világnak Királyné Asszonya ⁴¹		-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
30	<i>Esti himnusz</i>	Íme, lement a fényes nap		-	-	-	-	-	-	x ⁴²	-	-	x
31	<i>Salve Regina</i>	Üdvözlégy Úrnőnk, irgal- masság anyja		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
32	<i>Égi anyánk</i>	Égi anyánk		-	-	-	-	-	x ⁴³	x	-	x	x
33	<i>Lourdesi ének</i>	Áldott, szent Úrnő		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
34	<i>Mária antifona húsvéti időben</i>	Mennynek királyné asszonya		x	-	-	x	-	x	x	-	x	-
35	<i>Keresztút</i>	Jertek hívek a szent kereszt- útra ⁴⁴		-	-	-	-	-	x ⁴⁵	x	-	x	x

41 Megegyezik a kántorkönyv 21. énekével, csak második versszaka is van.

42 *Gonosz Heródes, irigyen szövegkezdettel.*

43 *SZVU, ÉE, KH, HE: Gyászba borult Isten csillagvára szöveggel.*

44 Dallama egyezik a kántorkönyv 32. énekével.

45 *SZVU, ÉE, KH, HE: Gyászba borult Isten csillagvára szöveggel.*

V. Szűcs Imola
RÉGI ÉS ÚJ GYERGYÓALFALU KÁNTORKÖNYVEIBEN

36	<i>Szeretlek Szűzanyám</i>	Szeretlek Szűzanyám ⁴⁶		-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
37	<i>Reggeli ének</i>	Szívem első gondolatja		-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
38	<i>Május hónap szép</i>	Május hónap szép virági		-	-	-	-	x	-	-	-	-	x	x
39	<i>Boldogságos asszonyunk</i>	Boldogságos asszonyunk szűz Mária		-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
40	<i>Nagyasszonyunk</i>	Nagyasszonyunk, nemzetünk reménye		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
41	<i>Dicsértessék a Jézus</i>	Dicsértessék a Jézus, Mária neve		-	-	-	-	-	-	x	x	-	-	-
42	<i>Máriához, drága Szűzanyánkhoz</i>	Máriához, drága Szűzanyánkhoz		-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	x
43	<i>Ó Nagyasszony</i>	Ó Nagyasszony, nemzetünk reménye		-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
44	<i>Boldogasszony Édesanyánk</i>	Boldogasszony Édesanyánk ⁴⁷		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
45	<i>Magyarország Pátrónája</i>	Magyarország Pátrónája		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
46	<i>Ím eljöttünk hozzád</i>	Ím eljöttünk hozzád	dal: Amíg szívem dobog	-	-	-	-	-	-	-	-	-	x ⁴⁸	x
47	<i>50 éves találkozó</i>	Leszállt ma a magas Mennyből	dal: Máriát dicsérje lelkünk	-	-	-	x ⁴⁹	x	-	-	x	-	-	-
48	<i>Az Úr angyala</i>	Az Úr angyala köszönté		-	-	-	-	-	-	-	x	-	-	-
49	<i>Mennyből alászállott</i>	Mennyből alászállott		-	-	-	x	-	-	-	-	-	x	-
50	<i>Mikor Máriához</i>	Mikor Máriához	D.U. 20/B	-	x	x	-	x	-	-	x	-	-	-
51	<i>Téged dicsér az Ég</i>	Téged dicsér az Ég		-	-	-	-	-	-	-	-	-	x	-
52	<i>Óh, szűz Anyánk feléd</i>	Óh, szűz Anyánk feléd		-	-	-	-	x	-	-	-	-	x	x

2. táblázat: Gyergyó II.

46 Dallama egyezik az 1. kántorkönyv 3. és 46. énekével.

47 A kottát egy gépelt betoldás követi az ének hét versszakával.

48 EGY, KH: *Amíg szívem dobog* szöveggel.

49 *Tárkányi, EÉ, DAU: Máriát dicsérje lelkünk* szövegkezdettel. Az EÉ tartalmazza más dallammal a szöveg feltehető eredetijét is, „aranymisére” megjegyzéssel.

A két énekeskönyv anyaga a liturgia állandó részeinek hiányától eltekintve minden esetre alkalmaz énekeket, önmagában kiszolgálhatná egy falu hitéleti igényeit.

Zenei szempontból szintén átfogó anyagról beszélhetünk, a Szárhegyi kolostor községét jelző esti zsolozsmaénektől (*Íme, lement a fényes nap*)⁵⁰ a német barokkon, a magyar és német romantikán, népi dallamokon, a 20. század népdalt utánzó melódiáin keresztül a spirituáléig találkozhatunk a két kötetben a magyar népének történetének valamennyi állomásával. Tekintettel a tanulmány terjedelmi korlátaira, az énekanyag átfogó bemutatására e helyütt nincs mód, csupán a könyvek néhány érdekességére szorítkozhatom.

A *Régi magyaroknak királyné asszonya* (1. kotta) egyike azoknak az énekeknek, melyek sem a jelenleg használatos, sem a régebbi nyomtatott kiadványokban nem lelhetőek fel. A dallam egyike a Kodály Zoltán által a *Szívárvány havasán* kezdetű alfalvi éneken bemutatott pszalmodizáló típus képviselőinek. Érdekessége a stílusból egyértelműen kibillenő második két sor, ami elárulja, hogy valójában a stílus elemeit felhasználó, újabb zenei alakítással, valószínűleg kántorszerzeménnyel van dolgunk.⁵¹ A dallam 1958-ban balladaszöveggel került elő Csíkkarcfalváról. Mária-ének szöveggel Mezőkövesdről és Jánoshalmáról vannak vonatkozó adatok az 1980-as évek végéről.⁵²

Régi magyaroknak.

1. Ré-gi ma-gya-rok-nak ki-tály-né ass-son-nya Tök-e'-le-tes sárp-ség
2. Hé-g mint ki-csing gyei-mek ste-set-te-lek te'-ged Az-ó'-za de so'-kat

1. csa-dá'-la-fos a-nya. Ke-tesz-tyéy la-va go-ok esz-mér nye se-tel-me
2. hányt ve-tett az e'-let Ak-koz is ze-volt zöl üd-vöm bot-dog so'-gam

1. van e ki ná'-ladnál hi-veb-ben ste-set-ne
2. ste-tel-med-nél töb-be én so-ha-se vágy-tam.

Hé G.h. ha te nem volnál igazlmassag ornya
Ha te nem fogadnál biztos oltalmadba
Ha te is el hagynál elfordulnál fölelem
Boldog asszony anyam mi lenne k. előlóm.

1. kotta: Gyergyó II./19.

Az újszerű, kisambitusú dallamok közül való az utoljára az *Erdélygyházmegyei énekeskönyvben* megjelent *Térdemre borulok* kezdetű ének (2. kotta).⁵³ A dal egyik példája a Simon Jukundián által összeírt, általa az „eddigelé kottába nem tétetett” kategóriába sorolt darabok-

50 Gyergyó II. 30. ének

51 SZENDREI – DOBSZAY 1988, I./A, 83. o.

52 Balladaszöveg: *Véres kard az egész országot bejárta* Zenetudományi Intézet Szendrei Janka és Dobszay László által összeállított Népzenei Típusrendje (Továbbiakban Népzenei Típusrend) típuszám 12.008.0/0.”

53 BAKA 1921, 22. o. Újszerű, kisambitusú dallamok: SZENDREI – DOBSZAY 1998 I/B, 539–540. o.

nak.⁵⁴ Baka János előtt a *Tárkányi – Zsasskovszky* énektár közölte „töredék” elnevezéssel. Baka János forrása nyilvánvalóan Simon Jukundián volt, mert vele egyezően egyenletes kettedeket alkalmazott (bár két ketted helyett négy kettedben közölte az éneket és az első ketted helyett egészkottát használt), míg a *Tárkányi – Zsasskovszky* énektár a második kettedet negyedekké változtatta.⁵⁵ Az alfalvi másoló Baka Jánost jelölte meg forrásként, s azt a körülményt figyelmen kívül hagyva, a másolás valamilyen okból félbemaradt, valóban egyezik a kotta az *Erdélygyházmegyei Énekeskönyvben* szereplővel. Úgy tűnik, az ének Erdélyben lehetett igen kedvelt, mert nemcsak énekeskönyvi adat nincs róla Baka János után, a ZTI archívumának gyűjtési adatai is Erdélyből valók, Atyháról.⁵⁶

2. kotta: Gyergyó I./19.

A *Számúzótték dala* (3. kotta) példa arra a paraliturgikus anyagra, melynek képviselőit egészen biztosan hasztalan keressük a népénektárakban. Szövege a magyar nemzeti romantika terméke, melyet Limbay Elemér Kunoss Endre nevével közölt *Vándor-dal* címen.⁵⁷ Molnár Antal 1911-es gyergyócsomafalvi gyűjtésében szerepel. Kántorkönyvi előfordulása különös, a Zenetudományi Intézet archívumában lévő adatokhoz a következő megjegyzések kapcsolódnak: „Tiltott irredenta dal”, „Ezzel búcsúzott Kossuth”.⁵⁸ Dallama az előző énekhez hasonlóan az újszerű, kisambitusú dallamok egyike.⁵⁹ Siklódi változatát kiadta az Udvarhelyszéki Kulturális Egyesület ifj. Nagy Lajos *Katonaénekek a siklódiak emlékezetében* című kötetében.⁶⁰

54 SIMON 1869, 17. o.

55 TÁRKÁNYI–ZSASSKOVSKY 1900, 44. o.

56 Népzei Típusrend 16.261.01/1.

57 LIMBAY 1880–1888, 310. o.

58 Népzei Típusrend 16.261.01/1.

59 *Magyar népdaltípusok példatára* 2010. <http://www.nepzeneipeldatar.hu/> letöltés ideje: 2015.10.17.

60 NAGY 2008.

Száműzötték dala.

Kivá- zám teske- tő ka-ram ö- kel- ni föl- de- det
Szé- za- por- kent hul- ta- ram fi- u- z- i ke- r- nye- met.
Szű- löt- ted- ben sa- lat- ko- zom le- hü- si- ges- va- lál- ta- zom
Ha- zom ha- zom ha- zom Sze- gen ma- gya- ha- zom.

3. kotta: Gyergyó I./145.

Ugyan a következő keresztúti éneknek ebben a formájában szintén nincs nyoma a jelenlegi és említett korábbi énekkönyvekben, általánosan ismert énekről beszélhetünk. (4. kotta) Bár gazdag gyűjtött anyag kapcsolódik hozzá, mivel ezek kettő kivétellel a *HO* megjelenése utániak, feltételezhető, hogy a *Hozsanna* énekeskönyvből terjedhetett el, *Gyász- ba borult Isten csillagvára* szövegkezdettel.⁶¹ Utóbbi formában használja az interneten is elérhető *Népzenei példatár* az emelkedő, nagyambitusú dallamokra példaként. Tipikus esete tehát a szövegcserelődésnek.⁶² Népekként a reformáció korának népekei közé tartozik.⁶³

Kereszt út.

Fér- tek hi- vek a sient ke- reszt út - ta Gondol- junk a
El- hangzik a ke- gyetlen i - té - let. Kinha- lat- ta
sien- ve- dő ű- tünk - ta. ö- kel- jük át vé- tes ke- reszt fa- jat
dlob- nak o- da Té - ged Velkei- n- kéit át- tok a - tot nyög - zünk
Si- las- suk meg keser- ves ha - lá - löt.
Sie- te- zet- ből Te halsi meg he- lye - zünk.

4. kotta: Gyergyó II./135.

61 A *Hozsanna* énekeskönyv, a már említett *SZVU* egy szolamú, hívek kezébe szánt változata. Említett ének azonban a négyszolamú kíséretes könyvből kimaradt. *HO* 1974,67/B. Kapcsolódó támlapok: Népzenei Típusrend, 10.032.0/3.

62 *Magyar népdaltípusok példatára* 2010. <http://www.nepzeneipeldatar.hu/kereses/index.php> letöltés ideje: 2015.10.17.

63 DOBSZAY 1997 IV/A.

A dallam két variánsával a *HO* előtti népzenei gyűjtésekben is találkozhatunk, mindkettő a nagybőjti ünnepkörhöz tartozik.⁶⁴ A somogyi példa szövegében is közel áll a *HO*-ban megjelent énekhez (5. kotta).

$\frac{10}{1-9}$

4 (5) 5

Gomba (Somogy)

Törzsökne (30)
[az elhunyt templomi el-
énekes „utódja”] Kerényi
1932

Rubato, lento

1. Ó fájdalmas somori nűzanya,
látjuk Terust nűr öledben halva.
Van-e aki most meg ne indulna,
Szemeiből könnyet ne hullatod?

5. kotta: ZTI Kodály-rend: 9870-es támlap

Az I. kántorkönyv 37. éneke, *Asztalodhoz hívsz Isten engem* szintén egyike azoknak az énekeknek, melyek mind a korábbi nagy énektárakból, mind a jelenlegiekből hiányoznak. Elterjedtségére utal, hogy Gecse Annamária a felvidéki Baracáról írt tanulmányában szerepel, mint a templomi repertoár része, de ott is mint „saját repertoár”.⁶⁵ Megtalálható Kerényi György 1943-as gyergyóremetei gyűjtésében is (6. kotta), adódik tehát a kettő összevetése. Ugyan a két adat között szinte csak szövegi eltérés található, figyelemre méltó a kettő közötti szerkezeti különbség.

64 ZTI Kodály-rend: 9869, illetve 9870-es támlap.

65 GECSE 2010, 117. o.

12.12.8.12

VI-6

VI (4) 5

Gergőremete (csik)

Borbély Bartis Ferencné (68)

Kerényi, 1943. júl.

Asztalodhoz hívsz nagy Isten, engem,

Szent savaadra remeg szívem, lelke.

Ó magasság, nagy méltóság,

Közeledni, jaj, hogy merjek hozzád?

2. Negyedikodon bámul minden elme,
Szent sem méltó ennyi kegyelemre.

Refr.

3. Teelőtted a tiszta szív kedves,
S úgy szeretsz, ha szemünk könnytől nedves.

Refr.

6. kotta: ZTI Kodály-rend 7728-as támlap

Ami a ditrói adatban második versszakként szerepel, azt az alfalviak a refrénhez ragasztották, ezzel az előzőnél nagyobb, ám az új stílushoz hasonlóan visszatérő szerkezetet kaptak (7. kotta).

Asztalodhoz hívsz.

1. Asztalodhoz hívsz nagy bűn-zen en-gem. Szent szavadra ke-meg
szí-venn s lel-kem. Óh ma-ga-sság nagy méltó-ság közeledni
jaj hogy me-riek hozzád. Nagysá-e-son bámul minden el-me
Szent semméltó' eny-~~re~~ nyi ke-gye lem-te.

2. Mint legyek én asztalod vendége. Én akincik aly sok
s nagy a vétke. Óh magasság ...

3. Bűnös vagyok mint a bűnös vármos. Szent mennyegző's
köntözt adj hát kám most. Ómagasság ...

7. kotta: Gyergyó I.137.

Az Ószentséges Szűz Mária kezdetű népének már egyike az AA⁵A⁵A szerkezetű új stílusú dallamoknak (8. kotta).

Ószentse-ges Szűz Má-ria.

1) Ó szent se-ges Szűz Má-ri-a, Csik som ljo-nde szép ál-la-ga
Ke-ád e-mel-jük ste-mün-kei, Lá-rod dő-ga sál-öt-ze-det
Té-ged jöt-tünk kö-sion-te-ni Mel-let-től-ás-sól meg hal-gat-ni
Szű-ka-lor-don mo-so-lyog-va ül a ég-nek s föld-nek il-la.

2) Ó ke-ges Szűz! tekints ránk,
Te-vagy a mi Édes Anyánk
Jézusd Jézusd miérettünk
Kik Téged buzgón Ásztelünk.

8. kotta: Gyergyó II.127.

Kiadványokban ugyan nem szerepel, megtalálható viszont Kallós Zoltán 2008-as gyimes-felsőloki gyűjtésében, némi szövegi variációval a harmadik versszak után.⁶⁶ Tekintettel arra, hogy a dallamvonal feltűnő hasonlóságot mutat az *A bolhási kertek alatt* új stílusú népdalával (**9. kotta**), könnyen lehet, hogy egyszerűsített dallamátvétélről van szó. Az ének a búcsús repertoár fontos része.⁶⁷

$\text{♩} = 80-100$

A bol-há-si kertek a-latt, Kata, De sok utak vannak arra, Kata.
Mindén legény egy-gyet csi-nál, Ki-jön az ba-bá-já-hol jár, Kata.

9. kotta: Kodály–Vargyas 44. o. Bolhás, Somogy v.m. 1922. Kodály Zoltán gyűjtése

Az énektárakon kívül szorult anyag és az egyházi szöveget kapott világi dallam közös példája a következő, gyermekmisére való ének, az általánosan ismert, *Én kicsike vagyok* gyermekdal dallamára (**10. kotta**).⁶⁸

Gyerekek - misén.

Va-sát-nap a temp-lom-ban kis-itus ta-nít en-gem
Ún-nep-nap a va-sát-nap kis sa-zá-dunk egy-gyütt
se-git a stent-le-lek hogy-jól meg is eít-sem
ő-rü-lünk vi-ga-dunk mel? egy-másít ste-tet j'ük.

10. kotta: Gyergyó I./20.

A kötetek további, énektárakon kívül rekedt alkalmakra való anyagot is tartalmaznak, nászmisére, ötvenéves találkozóra, házassági évfordulóra⁶⁹.

Bár a dallam kora szerint a könyvek bemutatásának elejére kellett volna tennünk, mégis idekívánkozik a két könyv egyetlen ereszkedő, kvintváltó dallama. (**11. kotta**)

66 Kallós Zoltán gyűjtései. <http://db.zti.hu/kallos/kallos.asp>, letöltés ideje: 2015.10.17.

67 2015. május 22-én egyike volt annak a két éneknek, amellyel a gyergyóalfalvi keresztalja a csíksomlyói kegytemplomba lépett. Másik a *Hej én édes jó Istenem* volt. Gyergyó /44.

68 Vö.: FODOR 2012, 15. o.

69 Gyergyó II/47, Gyergyó III/47.

Vágott vessző

1) Vá-gott vesz-sző a ke-zé-ben - fe-jén tö-vis-ko-szó-tú.
2) Klóny-nyel mos-nám ve-res völ-lad-saj-ta min-den föld-i bú.
E-des Je-zus mond meg né-kem - méit vagy o-lyan szo-mo-tú.
Csó-lol-gat-nám tik-kadt szi-jod - , ne - legy o-lyan szo-mo-tu.

11. kotta: Gyergyó I./18.

A *Vágott vessző* része az EGY-nek is, Kallós Zoltán 2005-ben Lövétén gyűjtötte fel.⁷⁰ Bármennyire illik is a régi ereszkedő pentaton dallamtípusba, valójában átvétetről van szó: a dallam hangról hangra egyezik Kodály Zoltán *A magyar népzene* című könyvében bemutatott cseremiszi népdallal (12. kotta). Kodály e dallami összevetése az általános iskola 7. osztályos énektankönyvben is terjedt a hatvanas-hetvenes években. Ebben az esetben tehát annak vagyunk tanúi, hogyan lesz egy mari népdalból magyar népének. Mivel a Jel Kiadónál a gyergyói, illetve a lövétei formával egyező módon 2002-ben jelent meg, és a kántorkönyv több gyerekfoglalkozásra való éneket is tartalmaz, lehetséges, hogy népénekként is ez a hitoktatók számára készült budapesti kiadvány terjesztette el.⁷¹

Poco parlando

Ka-la-pom a Ti-szán usz-kál, Subám zálog a bí-ró-nál. De a szivem ittén dö-bog, Forró lángja feléd lo-bog.

Puro tapet Boktetet-yén, Sümet-kélet möldáldés, osal tapet Boktetet-yén, Sümet-kélet kürlales

12. kotta: KODÁLY – VARGYAS, 23. o. a) Nyitra v.m. 1905. Kodály Zoltán gyűjtése
b) Vasziljev, 1923 mari népdal

A következő ének a zene ökumenikus voltára példa, szintén kívül esik a katolikus énekeskönyvek anyagán (13. kotta). Szövege és dallama a 19. századi Anglia protestánsainak körében született, és jelent meg William Johnson Fox *Hymnus and Anthems* című gyűjteményében.⁷² Része az evangélikus és a református énektárnak is.⁷³

⁷⁰ Kallós Zoltán gyűjtései. <http://db.zti.hu/kallos/kallos.asp>, letöltés ideje: 2015.10.17.

⁷¹ GYURKOVICS 2002, 126. o.

⁷² Fox 1845, 85. o.

⁷³ *Evangélikus Énekeskönyv* 2006, 614. o., *Református Énekeskönyv* 2006, 501. o. Szöveg: Sarah Flower Adams 1841, dallam: Dr. Lower Mason 1856.

Közelebb közelebb...

Kö-ze- lebb kö-ze- lebb U-ram hoz-zád boldo-gan ö-le-lem
ke- lessz-ed-dt E'-des lessz az ne-kem hisz Te- e-rt mel-let-ten
Mind kö-ze- lebb hoz-zád én- Is-ze- nem.

13. kotta: Gyergyó I./46.

Népszerűvé a Titanic katasztrófája után vált, mikor elterjedt, hogy a süllyedő hajón a zenekar utoljára ezt a dallamot játszotta volna. Ugyanehhez a dallamhoz Alfaluban még egy Mária-ének is társul, illetve szerepel ugyanez a dal még egyszer, csak a versszakok cserélődnek meg. Elterjedtségét mutatja, hogy a *KH* közli mindkét, az alfalvi kántorkönyvben erre a dallamra énekelt szöveggel, forrásmegjelölésként „népi gyűjtésre” hivatkozva.⁷⁴

Nyilvánvalóan Magyarországról terjedt el Sillye Jenő *Volt egyszer egy király* kezdetű dala, jeléül annak, hogy a magyar katolikus beatmozgalom legnépszerűbb termékei Gyergyóba is eljutottak. A kottában lévő betűjelek az eredeti gitárkíséret akkordjait jelölik, igaz, itt nem gitárral, hanem orgonával kísérik az éneket (**14. kotta**).⁷⁵ Hogy ebből a repertoárból viszonylag kevés, csak a legáltalánosabban elterjedtek (mint pl. az *Áldásoddal megyünk innen el*) szerepelnek ezekben a könyvekben, arra enged következtetni, hogy ezeket közös egyházi alkalmakon, illetve tévéből, rádióból sajtáthatták el.⁷⁶

⁷⁴ *KH* 2007 445. és 625. o.

⁷⁵ V ö.: *Dicsérlek* 2000, 241. o.

⁷⁶ Míg a *Dicsérlek* 2000 kiadvány 329 oldalon több mint 300 éneket tartalmaz ebből a repertoárból, Alfalu kántorkönyveiben ezekből csak a 4–5 legnépszerűbb van jelen.

Volt egyszer egy király.

1. Volt egyszer egy király ma is él köztünk jött or- sá- gát
 Hin- té- ja so- sem volt mindig csak gya- lo- gott szolgá- kat
 ne- kesed té- ké- perd fe- fe- tett? El- ment a jó király
 nem akart szolgá- ni ő a- kart ő so- ha nem hegy- el
 or- sá- ga nyitva áll hal- gá- sá- a cse- d- sá- vát meg hal- lód
 sá- j csak ő a- t ő- lel tán este sem veszt egy fog- ja
 hi- vá- sá- t 2. Volt egyszer egy király föld- e jött kö- zénk áll
 két ke- zed. Mindenkit szeretett senkit meg nem vetett
 Tanítatt tereken hegy- tető- n tétel- en ékelt itelt
 adott, Beté- get gya- gya- tott. Kap- t.

3. Volt egyszer egy király velünk áll köztünk jött
 Emberek gya- ló- ltek elfog- tak megöl- tek
 feltá- mott vissza té- st ne- gy- ven nap köztünk áll
 Gyá- zott a szer- tet halál- ból élet lett. Kap- t.

14. kotta: Gyergyó I./26.

Erdélyi ima megnevezéssel találkozhatunk a gyergyói anyagban Bartók Béla *Este a szé- kelyeknél* című darabja lassú részének dallamával (15. kotta).

Erdélyi ima. Bartók Béla.

1. Hei! én e- des so- b- te- nem, Or- zálmaim, se- gedelmem,
 2. Ván- dor fe- ke se- bes sá- rnyát, Ván- dor ke- gyé- ny vándor botját.
 3. Ván- dor fe- ke ha- za ta- lat, E- des anyja fe- siké- re- sá- ll

Ván- dor lás- sá- ban kemény- sé- gem, In- sé- gemben lá- gya- lom- je- rem.
 Ván- dor szé- ke- ly kemény- sé- gét Fe- zús á- ld meg Erdé- ly föld- je- k
 Ha- za jöttünk megá- ldt a. Csí- te- somlyói Sze- n- Má- ri- a.

15. kotta: Gyergyó I./44.

Bár Alfaluban fenti dallamot még Bartók Béla nevének feltüntetésével írták fel, a szerző személye úgy tűnik, kezd homályba veszni, és az *Este a szé- kelyeknél* lassan az erdélyi kato-

likus egyházi közzene részévé válik.⁷⁷ Az ének szerepel a 2011-es *Erdélyi gyűjtemény*ben is, de már egészen másként jelenik meg (16. kotta).

$\text{♩} = 50$ Páll Csaba

1. Hej, én é - des Jó - is - te - nem, ol - tal - ma - zóm se - ge - del - mem,

2. Ván - dor fecs - ke se - bes szár - nyát, ván - dor le - gény ván - dor bot - ját,

3. Ván - dor fecs - ke ha - za - ta - lál, é - des - any - ja fész - ké - re száll,

1. Ván - dor - lás - ban re - mény - sé - gem, íny - sé - gem - ben lágy ke - nye - rem.

2. Ván - dor szé - kely re - mény - sé - gét, Jé - zus áldd meg Er - dély föld - jét.

3. Ha - za - jöt - tünk, meg - ál - dott a csík - som - lyó - i Szűz - má - ri - a.

16. kotta: EGY 2011, 143. o.

Összességében elmondható, hogy az alfalvi anyag igen gazdag, átfogó, meglepetésekkel szorgál, és további munkára sarkall. Elgondolkodtató többek között az is, hogy míg a 20. századi népénekkiadványok nem titkolt, felülről jövő törekvése volt, hogy a 19. századi népénekanyagot elhagyják és háttérbe szorítsák mint idegent, a nép azokból számosat megőrzött. Ezen énekek jó része pedig ismét nyomtatott kiadásban megjelent a szórványmagyarság gyűjtéseken alapuló népénektáraiban.

Az alfalvi kántorkönyvek megismerése természetesen csak kezdetét jelentheti egy nagyobb kutatásnak, melynek első állomása a Gyergyói-medence feltérképezése további kántorkönyveket illetően. A kántorkönyvek anyagának felkutatása mellett Gyergyó énekhagyományának megismerésére feltétlenül szükséges és sürgető volna a résztvevő megfigyelés a vidék nagyobb egyházi ünnepein. Mivel a búcsús hagyomány jó része a csíksomlyói zarándoklat-hoz köthető, a csíksomlyói zarándoklaton való gyalogos részvétel és gyűjtés szintén lelkes kutatókra vár. Az első ilyen gyalogos részvétel és gyűjtés a tanulmány leadását követően, a 2017-es csíksolyói búcsún meg is történt.

77 Közzene: Meghatározás az irodalom kutatói által „közköltészet”-nek nevezett fogalom után. „A közköltészet általánosan ismert, tömeges terjesztésű verses művek variánsokban létező halmaza, melyet egy adott közösség használ, függetlenül attól, hogy e műveknek van-e ismert szerzője vagy nincs [...]” A „nemzeti nyelvű közköltészet (mint a széles tömegeket szolgáló populáris vagy közkultúra lényeges alkotórésze) a társadalmi elit által létrehozott hivatásos, (sokáig nem is anyanyelvű) írásban rögzített műköltészet és az ún. alávetett és kizsákmányolt osztályok, rétegek saját alkotásának tartott szóbeli, anyanyelvű népköltészet között helyezkedik el, mindkettővel szoros kapcsolatban áll. [...] E költészet névtelensége és nyitottsága elsősorban használatában érvényesült.” KÜLLÖS 2000, 20., 24. és 27. o.

Rövidítések jegyzéke

- Bozóki* *Katolikus kar-béli kótás énekeskönyv* (BOZÓKI MIHÁLY *Katolikus kar-béli kótás énekeskönyv*. 1797, Gottlieb Antal kiadása, Vác.)
- DAU* *Dicsérvétek az Urat! (Dicsérvétek az Urat! Római katolikus Népénektár*. 1985, Szent István társulat, Budapest.)
- EÉ* *Erdélyegyházmegyei Énekeskönyv* (BAKA JÁNOS *Erdélyegyházmegyei Énekeskönyv*. 1921, Sándor Mihály Könyvnyomdája, Gyergyószentmiklós.)
- ÉE* *Éneklő Egyház* (Éneklő egyház. Római Katolikus Népénektár. 1985, Szent István Társulat, Budapest.)
- EGY* *Erdélyi Gyűjtemény* (PÁLL CSABA – CSERGŐ ÁKOS *Erdélyi Gyűjtemény*. 2011, Gyergyószárhegy.)
- HE* „*Harmatozzatok, egek!*” (KÓNYA SÁNDOR „*Harmatozzatok, egek!*”. 2004, Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta.)
- HO* *Hozsanna!* (BÁRDOS LAJOS – WERNER ALAJOS *Hozsanna! Teljes kottás népénekeskönyv*. 1974, Szent István Társulat, Budapest.)
- Kájoni* *Kájoni-kódex* (ed. DIAMANDI, SAVIANA – PAPP, ÁGNES *CODEX CAIONI saeculi XVII, 1-2*. 1993–94, MTA Zenetudományi Intézet, Bukarest – Budapest.
- KH* *Kottás harangszó* (szerk. REBRES Péter *Kottás harangszó*. 2007, Kassai Főegyházmegye.)
- SJ* *Egyházi Énekeskönyv* (SIMON JUKUNDIÁN *Egyházi Énekeskönyv*, kézirat. 1869, Csíksomlyói Ferences kolostor)
- SZVU* *Szent vagy, Uram!* (SÍK SÁNDOR – HARMAT ARTÚR *Szent vagy, Uram! Ősi és újabb énekkincsünk tára*. 1932, Magyar Országos Kántorszövetség és az Országos Magyar Cecília Egyesület, Eger.)
- Tárkányi* *Egyházi Énektár* (TÁRKÁNYI BÉLA – ZSASSKOVSZKY FERENC *Egyházi Énektár*. 1900, Egri Egyházmegyei Irodalmi egyesület, Eger)

Felhasznált irodalom

BAKA JÁNOS

- 1921 *Erdélyegyházmegyei énekeskönyv.* Sándor Mihály Könyvnyomdája, Gyergyószentmiklós.
- 1998 *Dicsérjétek az Urat!* Római Katolikus Népelektár. Gyulafehérvári Római Katolikus Érsekség.
- 2000 *Dicsérlek én!* Válogatás a katolikus könnyűzene dalaiból harmóniajelzéssel. Baja, „Hajszoló” Ifjúsági Közösségvezetők Országos Egyesülete – Országos Katolikus Ifjúsági Vezetőképző – Katolikus Ifjúsági Iroda.

BOZÓKI MIHÁLY

- 1977 *Katolikus kar-béli kótás énekeskönyv.* Gottlieb Antal kiadása, Vác.

BÁRDOS LAJOS – WERNER ALAJOS

- 1974 *Hozsanna!* Teljes kottás népelekeskönyv. Szent István Társulat, Budapest.

DOBSZAY LÁSZLÓ – NÉMETH ISTVÁN

- 1997 *A magyar népelekes népzenei felvételeken.* Magyar Egyházzenei Társaság.

DOMOKOS PÁL PÉTER

- 1979 *„Édes hazámnak akartam szolgálni”.* Szent István Társulat, Budapest.

Éneklő Egyház

- 1985 Római Katolikus Népelektár. Budapest: Szent István Társulat.

Evangelikus Énekeskönyv

- 2006 Luther Kiadó, Budapest.

FODOR FERENC

- 2012 *Magyar gyermek- és népdalfeldolgozások gitárra.* Budapest, Koncert 1234 Kiadó.

FOX, WILLIAM JOHNSON

- 1845 *Hymns and anthems.* London, Charles Fox, 67. Paternoster Row.

FÜLÖP SÁNDOR

- 2013 *A gyergyóalfalvi 800 éves római katolikus műemléktemplom rövid története.* Gyergyószentmiklós, Mark House Kiadó – Gyergyóalfalvi Római Katolikus Plébániahivatal.
- é. n. *A gyergyóalfalvi római katolikus templom orgonáinak rövid története.* Gyergyószentmiklós, Mark House Kiadó – Gyergyóalfalvi Római Katolikus Plébániahivatal.

GECSE ANNAMÁRIA

2010 „Itt idegen kántor sose énekelt”. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, XII. évf.
2010/3 évf., Somorja, 95-119.

GYURKOVICS MÁRIA – EISENBARTH KRISZTINA

2002 *Isten gyermekei vagyunk. Módszertani segédanyag*. Szülők és nevelők könyvespolca,
h.n. Jel Kiadó.

HARANGOZÓ IMRE – KÖVÁRI RÉKA

2005 *Etelközi fohászok*. Ipolyi Arnold Népfőiskola.

KÓNYA SÁNDOR

2004 „*Harmatozzatok, egek!*” Népünk vallásos énekei Észak-Bánságban. Thurzó Lajos
Közművelődési Központ, Zenta.

JAGAMAS JÁNOS

1977 Adatok a romániai magyar népzenei dialektusok kérdéséhez. In: szerk. SZABÓ
CSABA *Zenetudományi Írások*, 25–51. Bukarest.

2014 *Colecția etnomuzicologică a lui János Jagamas în Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române” – Jagamas János népzenei gyűjteménye a Román Akadémia
Folklór Archívumában – The Ethnomusicological Collection of János Jagamas at the
Folklore Archive of the Romanian Academy*. Redactat de – szerkesztette – edited
by PÁVAI ISTVÁN – ZAKARIÁS ERZSÉBET. Editat de – Kiadja – Published by
Institutul „Arhiva de Folclor a Academiei Române”, Cluj-Napoca – MTA BTK
Zenetudományi Intézet, Budapest – Hagyományok Háza, Budapest.

Kallós Zoltán gyűjtései. <http://db.zti.hu/kallos/kallos.asp>. Letöltés ideje: 2015.10.17.

KODÁLY ZOLTÁN – VARGYAS LAJOS

é. n. *A magyar népzene*. 13. kiadás. Editio Musica, Budapest.

KÖVÁRI RÉKA

2013 *A Deák-Szentes kézirat*. Magyarok Nagyasszonya Ferences Rendtartomány-MTA
Bölcsészettudományi Kutató Központ, Budapest.

KÜLLŐS IMOLA – CSÖRSZ RUMEN ISTVÁN

2001 *Közköltészet I. Mulattatók*. (=Régi Magyar Költők Tára XVIII. század, IV. kötet.
Sorozatszerk. BÍRÓ FERENC). Balassi Kiadó, Budapest, 2000.

LIMBAY ELEMÉR

1880–1888 *Magyar daltár: a magyar nép dalainak egyetemes gyűjteménye dallam szerinti rend-
ben I–VI*. Hennicke, Győr.

Magyar népdaltípusok példatára. ZTI, 2010. <http://www.nepzeneipeldatar.hu/kereses/index.php> (Letöltés ideje: 2015.10.17.)

NAGY LAJOS, IFJ.

2008 *Katonaénekek a siklódiak emlékezetében.* Udvarhelyszéki Kulturális Egyesület.

NIKODÉM GÉZA

2009 *Liturgikus hanyatlás és megújulás a népénekülés tükrében 1797-től a II. Vatikáni Zsinatig, különös tekintettel egy szűkebb hazai tájegységre.* DLA disszertáció.

PÁLL CSABA – CSERGŐ ÁKOS

2011 *Erdélyi Gyűjtemény.* Gyergyószárhegy.

REBRES PÉTER szerk.

2007 *Kottás harangszó.* Kassai Főegyházmege, Kassa.

Református Énekeskönyv. Budapest, 2006 Kálvin Kiadó.

SÍK SÁNDOR – HARMAT ARTÚR

1932 *Szent vagy, Uram! Ősi és újabb énekkincsünk tára.* Magyar Országos Katolikus Kántorszövetség és az Országos Magyar Cecília Egyesület, Eger.

SIMON JUKUNDIÁN

1869 *Egyházi énekeskönyv.* Kézirat, Csíksomlyói Ferences kolostor.

SZABOLCSI BENCE – TÓTH ALADÁR

1965 *Zenei lexikon.* I–III. Zeneműkiadó Vállalat, Budapest.

SZÉKELY LÁSZLÓ

é. n. *Csiki ábítat. A csiki székelyek vallási néprajza.* Szent István Társulat, Budapest.

SZENDREI JANKA – DOBSZAY LÁSZLÓ

1988 *A magyar népdaltípusok katalógusa – stílusok szerint rendezve.* I–II. Magyar Tudományos Akadémia Zenetudományi Intézet, Budapest.

TÁRKÁNYI BÉLA – ZSASSKOVSKY FERENC

1900 *Egyházi Énektár.* Harmadik, bővített kiadás. Egri Egyházmegyei Irodalmi Egyesület, Eger.

Old and New in the Cantor Books of Gyergyóalfalu

The present study analyses two manuscript cantor (chorister) books of Gyergyóalfalu. In order to place them correctly in context, reviewing the former ecclesiastical publications of the region and synopsis of the results of former researches is inevitable. Although a printed choir book appeared a just few years before, cantor books in manuscript react more promptly to the changes of the village's repertoire: they comprise the new melodies and indicate fresh orientations. Their significance, imperative for the research of popular music and folk music is enhanced by their ability to testify of the para liturgical tradition which often remains outside the official versions.